

ТРИАНГУЛЯРНИЙ ПРИНЦИП ПОРІВНЯННЯ ГЕРМАНСЬКИХ МОВ

Стаття пов'язана з проблемою пошуку ефективного принципу аналізу мовних явищ германських мов. У мовному аспекті окреслюється пангерманський триангуляр і мікро-триангулярна модель. Найефективнішою є медіальна триангулярна модель, яка позбавлена як гіперузагальнення, так і ультрадеталізованого занурення.

Ключові слова: германські мови, триангулярна модель порівняння, англо-саксонська, фризська, нижньосаксонська, нідерландська мови.

Статья связана с проблемой поиска эффективного принципа анализа лингвистических явлений германских языков. В лингвистическом аспекте очерчивается пангерманский триангуляр и микротриангулярная модель. Самой эффективной представляется медиальная триангулярная модель, которая лишена как гиперобобщения, так и ультрадетального погружения.

Ключевые слова: германские языки, триангулярная модель сравнения, англо-саксонский, фризский, нижнесаксонский, нидерландский языки.

The article is connected with the problem of finding the effective way of analysis for Germanic language linguistic phenomena. Within the linguistic aspect the thriangular pan-Germanic and microthriangular models are drawn. The most effective is the intermediate thriangular model which has neither hypergeneralisation nor ultradetailed penetration.

Key words: Germanis languages, thriangular model of comparison, Anglo-Saxon, Frisian, Low Saxon, Dutch.

Постанова проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Реконструкція прадавніх процесів, виявлення специфіки їх архітекτονіки має велике значення для розуміння змін, що відбуваються у сучасних мовах. Одним із результативних реконструкційних шляхів є порівняння споріднених мов. В історичній германістиці панує традиція порівняння східних, західних і північних мов. Це мало місце не лише у лінгвістичних працях младограматиків [1], але і у працях середини двадцятого сторіччя [2]. Такі традиції укладаються у модель, яку можна окреслити великим пангерманським триангуляром, верхівками котрого слугують східногерманські мови, південногерманські (західногерманські) а також північногерманські. Спільногерманська (протогерманська) мова набуває тригональних обрисів.

За наявності доволі полярних підходів у германістиці поза увагою залишається медіальна сфера, яка позбавлена як дещо суперузагальнюючих підходів, так і занадто дріб'язкового, прискіпливого пошуку мікро флуктуацій, які іноді є настільки малосуттєвими, що їх важко тлумачити однозначно.

Зв'язок цієї проблеми з науковими та практичними завданнями полягає у спробі виокремити медіальний підхід, який би дозволив ефективніше здійснювати дослідження

в історико-лінгвістичному аспекті з метою повнішої реконструкції відповідних мовних форм і процесів розвитку, зокрема, германських претерито-презентних дієслів.

Постанова завдання (цілі статті). Уточнення, удосконалення і поглиблення ефективності триагулярного принципу порівняння германських мов в аспекті реконструкції процесів розвитку мовних форм (зокрема, претерито-презентних дієслів) є основним завданням цієї статті.

Актуальність дослідження полягає у тому, що пошук шляхів дослідження і реконструкції мовних форм на медіальному рівні є доволі складним завданням, яке потребує аналізу не лише мовного матеріалу, але і даних історичної науки, результатів археологічних розвідок.

Наукова новизна поданого матеріалу полягає у тому, що здійснюється спроба окреслити шляхи медіального підходу до виявлення специфіки розвитку граматичних форм.

Об'єктом дослідження є історичні, археологічні відомості, що пов'язані з народами, племенами – носіями давніх германських мов, діалектів, говірок; а також лінгвістичні відомості, які були зафіксовані у відповідні історичні періоди.

Предметом дослідження є триагулярний принцип історичного порівняння германських мов у медіальному наближенні з метою виявлення характерних закономірностей розвитку граматичних форм, зокрема претерито-презентних дієслів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історико-порівняльні дослідження германських мов традиційно прийнято здійснювати у триагулярному порівнянні східногерманських (готських) джерел, північно германських (давньоскандинавських) та західногерманських (давньоанглійських) писемних пам'яток. Традиційно готські біблійні тексти прийнято пов'язувати з четвертим сторіччям [3:2], наголошуючи на датах життя перекладача біблійних текстів, готського аріанського єпископа Улфілі [3:195]. При цьому побутує думка, що рукописи готської біблії, які дійшли до нашого часу, були написані в Італії приблизно у 500 р. н.е. [3:196]. В історичній германістиці готські джерела розглядаються як найдавніші.

В лінгвістичні науці і досі панує думка про те, що найдавнішими об'ємними германськими джерелами є переклад євангельських текстів, які були здійснені готським єпископом – аріаніном Улфілою. Догматичною є впевненість не лише щодо авторства Улфілі, але і щодо того, що рукописи V ст. зберегли у недоторканості мову IV ст. Все це і досі панує у дослідженнях готської біблії. [4].

Найсуперечливішим залишається і досі питання про генетичну єдність західногерманських племен. Ще О. Бремер ставив його під сумнів. «Діалектичні особливості, котрі визначаються нами специфічними для західногерманської, як доведено, виникали або принаймні розповсюджилися в діалектах цієї групи лише на початку нової ери. Таким чином, та єдність, котра відновлюється лінгвістичною наукою, не є споконвічною, навпаки, споконвічним було існування декількох діалектів, котрі лише пізніше змілися у свого роду єдність, лише тому, що яка-небудь особливість, первісно властива лише одному з діалектів, отримала розповсюдження в інших, або через те, що нові явища відразу проникали в інші діалекти» [5: 809- 810].

Сліпе використання «жорстокого» конструкту родовідного дерева германських мов унеможлиблює здійснити процес реалістичної реконструкції мовних форм на певному

історичному етапі, а помилкове твердження щодо часового співвіднесення готських са-кральних текстів змушує обережно ставитися до мовного матеріалу, репрезентованого у цих рукописах. У цьому плані і використання пангерманського великого триангулярного принципу порівняння мов потребує поміркованого та обережного ставлення.

Виклад основного матеріалу. Спроба здійснити реконструкцію певних мовних явищ (наприклад, відслідкувати розвиток претерито-презентних дієслів з їх поступовим перетворенням у модальні та допоміжні дієслова) потребує критичного осмислення наявного інвентаря і традицій, які існують у порівняльно-історичній лінгвістиці германських мов. У цьому плані дослідження англійських претеритопрезентних дієслів, які сформували найбільшу групу у порівнянні з іншими германськими мовами [6: 265-272], а також на-були широкого функціонування в сучасній англійській мові, виглядають доволі цікавими.

На початку нашої ери давні германці на обмеженій території свого розселення скла-дали ще тісно між собою зв'язану групу близько споріднених племен, що розмовляли на близьких діалектах однієї мови, між носіями котрих можливо було безпосереднє мовне спілкування. Диференціація германських племенних діалектів у процесі територіального розходження споріднених племен супроводжувалася взаємодією і збли-женням у результаті мирних стосунків і військових зіткнень у рамках племенних союзів (германських *Groszstämmе*), що сформувалися вже у I-III ст. н.е. і які зіграли вирішальну роль в епоху великого переселення народів. Разом з тим об'єднуючі тенденції всередині мови народності супроводжувалися новою мовною диференціацією за феодальними територіями і новими процесами наближення в результаті економічних, політичних і культурних зв'язків і стосунків між територіями і особливо (в результаті зростання міст) зі змішаним складом населення і більшою рухомістю населення[7: 545].

Для відновлення ранніх, найдостовірніших етапів процесу взаємодії германських племенних діалектів необхідне по-перше узгодження даних мови із свідченнями історії: свідченнями античних істориків, матеріалами археології (у тих кордонах, нажаль, які не завжди дотримуються, у котрих німі археологічні пам'ятки можуть свідчити про племенні і мовні відносини). З лінгвістичної точки зору стародавні писемні пам'ятки германських мов, відносно пізні і часто однобічні за своєю жанровою специфікою, мож-уть бути доповнені вивченням частково значно ранніших германських запозичень у мо-вах сусідніх народів (фінських, балтійських, слов'янських тощо), германських власних імен і запозичених слів у творах античних і ранніх середньовічних авторів, германських глос у середньовічних латинських пам'ятках і подібних не літературних матеріалах.

Обриси медіального триангуляра починають окреслюватися, коли йдеться про так звані «інгвеонізми», тобто про ті спільні ознаки (ізоглоси), котрі об'єднують інгвеонську групу західногерманських мов (фризьку, англосаксонську, давньосаксонську). У давньосаксонській мові інгвеонізми були частково перекриті шляхом взаємодії з іствеонською в результаті роз-повсюдження саксів з території їх колишньої осілості на узбережжі Північного моря на схід від гирла Ельби на первісно іствеонській території від Ельби до Везера у бік Рейна.

Окреслюючи межі медіального триангуляра доречно дотримуватися думки, що поділ германських мов на північні, східні і західні відповідає первісним територіям розселення давніх германських племен [8: 60]. Серед західногерманських мов англо-фризька груп-па помітно відрізняється від німецької (давньосаксонської, давньоніжньофранкської,

давньоверхньонімецької). При аналізі спільних англо-фризьких особливостей необхідно врахувати, що у наявності немає ранніх фризьких пам'яток (найдавніші рукописи датуються XIII ст.), тому фризька мова здебільшого демонструє вищий ступінь розвитку, ніж давньоанглійська, що відома за давнішими пам'ятками [8: 72-73]. У розвитку фризької мови і деяких давньоанглійських діалектів є багато спільних рис, зокрема в кентському діалекті і фризькій мові [8: 76].

Завершуючи окреслення медіального західногерманського триангуляра необхідно згадати ще про один складник, який посідає дифузну позицію, маючи багато спільного як з англійською, фризькою, так і нижньонімецькою мовою. Йдеться про нідерландську мову. Специфіка її позиції віддзеркалена навіть у її назві. У 1482 р. вперше вживається назва «нідерландська мова», після 1540 р. ця назва трапляється все частіше. Приблизно у цей же час з нею починає конкурувати позначення «нижньонімецька» (Nederduitsch), що поступово виходить з ужитку протягом XIX ст. Нідерландська мова належить до західної підгрупи германських мов. Вона сформувалася у середині віка на ґрунті племенних діалектів салічних франків (західного варіанта давньонижньофранкської мови) у процесі складної взаємодії з діалектами фризьких і саксонських племен. У сучасній нідерландській мові виокремлюють 6 діалектичних груп, з яких північно-східна (саксонські діалекти) розглядається як перехідна між нідерландською мовою і нижньонімецькими ареалами [9: 275-276]. Морфологія фризької мови до тепер лише зовсім трохи відрізняється від морфології тих нідерландських діалектів, що мали спільні кордони з фризьким ареалом. По суті змішаний (фризько-франкський) характер мають північноголандські діалекти [10: 335-336].

Висновки та перспективи подальших розвідок.

Наведене вище свідчить про тісніший зв'язок мовних діалектів західногерманських мов, які утворюють чітко окреслений триангуляр, вершинами якого слугують англійська (англо-фризько-саксонська) мова, фризька мова (яка утворює ланцюг вздовж узбережжя Північного моря від Фрисландії до Ютландії), нижньонімецька (давньо-саксонська) мова. Доволі проміжну позицію посідає нідерландська мова, яка тягнє до фризької та нижньонімецької.

Використання медіальної триангулярної моделі, яка дислокується між пангерманським триангуляром (вершинами котрого є східногерманські, західногерманські та північногерманські мови) та мікротриангуляром, вершинами якого є діалекти англійської мови: південно-західний (саксонський), північний (англійський) та кетський (ютський) дозволяє чіткіше виявити як спільні структурні компоненти, так і прослідкувати зміни, які відбувалися у континентальних і острівних діалектах.

У цьому плані здається доволі перспективним проаналізувати розвиток модальних дієслів. Найархаїчніший, малочисельний і структурно замкнений розряд складають претерито-презентні дієслова (репрезентовані переважно модальними дієсловами) [11: 36-37]. Вони відіграли значну роль зокрема у розвитку футуральних часових форм. Що потребує подальшого дослідження, оскільки саме формування аналітичного фут урума є прикладом максимальної десемантизації претерито-презентних дієслів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Helfenstein J. A. comparative grammar of the Teutonic languages/ J. Helfenstein. – London: Macmillan and Co, 1870. – 527 p.
2. Задорожний Б.М. Порівняльна фонетика і морфологія готської мови / Б.М. Задорожний. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1960. – 298 с.
3. Wright J. Grammar of the Cothic language and the gospel of St. Mark selections from the other gospels and the second epistle to Timothy with notes and glossary. /J. Wright. – Oxford: The Clarendon Press, 1981. – 384 p.
4. Wrede F. Uber die Sprache der Ostgoten in Italien/ F.Wrede// Quellen und Forschungen zur Sprach – und Culturgeschichte.
5. Bremer O. Ethnographie der germanischen Stämme / O. Bremer// Grundriss der germanischen Philologie. – Strassburg , 1900/ – Bd. 3 –S.808-873.
6. Смирницький А.И. Древнеанглийский язык / А.И. Смирницький. – М.: Изд-во лит. на иностр. яз., 1955-318 с.
7. Жирмунский В.М. Немецкая диалектология./ В.М. Жирмунский. – М. – Л. : Изд-во АН СССР, 1956. – 620 с.
8. Бруннер К. История янглийского языка. Т.І./ К. Бруннер. – М.: Изд-во Иностранной литературы 1955. – 324 с.
9. Миронов С.А., Зеленецкий А.Л., Иванова Н.В. Нидерландский язык / С.А. Миронов, А.Л. Зеленецкий, Н.В. Иванова// Языки мира: Германские языки. Кельтские языки/ ред. кол. тома: Н.Н. Семенюк, В.П. Калыгин, О.И. Романова. – М.: Academia, 2000.- С. 274-299.
10. Иванова Н.В., Зеленецкий А.Л. Фризский язык/ Н.В. Иванова, А.Л. Зеленецкий // Языки мира: Германские языки. Кельтские языки / ред. кол. тома Н.Н. Семенюк, В.П. Калыгин, О.И. Романова. – М.: Academia, 2000. – С. 335-349.
11. Топорова Т.В. Германские языки / Т.В. Топорова// Языки мира: Германские языки. Кельтские языки / ред. кол. тома Н.И. Семенюк, В.Г. Калыгин, О.И. Романова. – М.: Academia, 2000/ – с. 13-43.

УДК 81'373.7(811.161.2+811.222.1)

Охріменко М.А.
(Київ, Україна)

ФРАЗЕОСЕМАНТИЧНЕ МІКРОПОЛЕ «ЗАКОХАНІСТЬ» (на матеріалі сучасних перської і української мов)

Статтю присвячено дослідженню структури фразеосемантичного мікрополя «Закоханість» сучасних перської і української мов. У досліджуваному фразеосемантичному мікрополі виокремлюється ядро з центральною частиною, ближня та дальня